

H i t é s p o l i t i k a *

Nem könnyű feladat hit és politika viszonyáról, pontosabban a keresztény embernek a politikai életben való részvételéről beszélni, írni. Havonta, sőt hetente szembekerülünk azokkal a dilemmákkal, sőt ellentmondásokkal, amelyeket a keresztény ember politizálása felvet. Sokszor úgy érzem magam, mint a hegymászó, akinek keskeny hegygerincen vezet az útja, ahonnan akár jobbra, akár balra félrelép, szakadékba zuhanhat. Ezért alább kifejtett gondolataimat is inkább nevezném útkeresésnek, mint az út kijelölésének, a dilemmák feltárásának, mint megoldásuknak.

Először két tipikus — habár egymással ellentétes — keresztény attitűdöt szeretnék bírálni, amely a távolabbi múltban és talán ma is befolyásos a keresztények körében. Az első az egyházak igen aktív szerepvállalását kívánja a politikai életben. Ennek Nagy Konstantinusz óta hagyományai vannak. A korai középkorban ez szinte szükségszerű volt, mert az egyház szinte egyedül volt képes a társadalmi élet számos feladatát megszervezni, ellátni. Az egyházak politikai szerepvállalása szerintem a következő évszázadokban tovább maradt fent, mint amennyire szükséges volt és mint amennyire az egyházak és főképpen a vallás szempontjából kívánatos volt. Ma Magyarországon nagyon hátrányos lenne, ha az egyházak közvetlenül próbálnának beavatkozni a politikai életbe, ha politikai hatalmi pozíciókat próbálnának elfoglalni. Nagy károkat okozna, ha bármelyik egyház azt követelné, hogy valamely kérdésben vallott álláspontja az egész társadalom számára kötelező erejűvé váljék, vagy ha valamelyik egyház egyértelműen egy adott párt támogatására szólítaná fel híveit, mint ahogyan azt a Hit Gyülekezete tette az elmúlt években. Az egyházak szerintem csak addig mehetnek el, hogy híveiket aktív politikai állásfoglalásra, a választásokon való részvételre ösztönzik és arra hívják fel a figyelmüket: vizsgálják meg gondosan, melyik párt vagy melyik jelölt programja — illetve addigi politizálása — áll a legközelebb a keresztény tanításokhoz. Bár a névválasztás történeti körülményeit megértem, szerintem az sem szerencsés, ha egy párt nevében a „keresztény” jelző szerepel, mert óhatatlanul azt sugallja, hogy csak ez a párt keresztény vagy ez a párt legalább „keresztényebb”, mint más pártok. Ezzel nem akarom azt mondani, hogy e pártok hagyják el máról holnapra a „keresztény” jelzőt a nevükből, csupán azt, hogy hosszútávon talán érdemes lenne nevüket módosítaniuk. Annál is inkább, mert volt rá példa a közelmúlt történetében — például Olaszországban —, hogy a keresztény elnevezésű pártok tevékenységének egyes elemei vagy politikusaiknak egyes megnyilvánulásai rossz fényt vetettek a keresztény vallásra.

Nagyon leegyszerűsítve azt mondhatnám, hogy a politikai hatalomra való törekvés inkább a Római Katolikus Egyház körében fordult elő, a másik, ezzel ellentétes, de szerintem hasonlóképpen téves attitűd

inkább a protestánsokra, elsősorban az evangélikusokra, Luther követőire a jellemző. Nagyon leegyszerűsítve ennek az álláspontnak az a lényege, hogy a politika piszkos dolog, keresztény ember ilyen piszkos tevékenységbe ne keveredjen bele. Nagyon határozottan fogalmazta meg ezt Max Weber: „*Aki saját lelke üdvét és mások lelkének megmentését keresi, az ne a politika útján keresse azt, hiszen a politikának egészen más feladatai vannak, olyanok, amelyek csak erőszakkal oldhatók meg. A politika géniusza vagy démona belső feszültségben él a szeretet Istenével*”.¹ Hozzá kell tenni, hogy Max Weber nagyon ellentétes viszonyban volt mind a vallással, mind a politikával. Édesanyja, akit nagyon szeretett, mélyen hívő pietista lutheránus volt, ő maga azonban láthatóan nem volt vallásos, habár szociológiai munkásságának jelentős része a vallással foglalkozik. Nyilvánvalóan nagyon érdekelte a politika, kutatásainak másik nagy területe a politikai hatalom volt, de mindig hangsúlyozta, hogy tudományos munkásságából távortartani igyekszik a politikai véleményeket, ugyanakkor élete végén közel állt ahhoz, hogy aktív politikussá váljék. Weber szerint a politikust is etikai elvek kell hogy irányítsák tevékenységében, csakhogy ezek az elvek eltérnek például a tudós etikájától. A tudóst — vagy a keresztény embert — az értékek feltétel nélküli követése jellemzi, a politikust pedig cselekedete következményeinek felmérése, találó elnevezése szerint a *felelősségetika*. A politikától való távolságtartás attitűdje — joggal vagy jogtalanul, ezzel itt most nem foglalkozom — Luther Mártonra,² sőt Pál apostolra szokott hivatkozni, akik tettek olyan kijelentéseket, hogy az uralkodók Istentől kapták megbízásukat, ezért engedelmeskedni kell nekik. Azt hiszem azonban, hogy ezeket a kijelentéseket a koruk konkrét politikai körülményei között kell értelmeznünk: Luthert az a nagyon reális félelem vezette, hogy az egész protestantizmus Münzer Tamás újrakeresztelő szektájának sorsára jut, Pál pedig a Római Birodalomnak minden nemcsak politikai, hanem sokszor a vallási különútonjárást is megtorló gyakorlatától szeretne volna megvédeni a keresztény gyülekezetet. Ezért Luther és Pál említett kijelentéseiből nem lenne helyes közvetlenül levezetni a keresztény ember követendő politikai magatartását a mai Magyarországon. Annál is kevésbé lenne helyes a politikai passzivitást, visszahúzódást ajánlani, mert a keresztény vallást és a zsidó vallást éppen az jellemzi (szemben például az indiai vallásokkal), hogy a világ aktív átalakítására hívják fel híveiket. Az a kötelességük, hogy embertársaik életét jobbá, boldogabbá tegyék (lásd például az irgalmas samaritánus történetét). Ez nem azt jelenti, hogy abban az illúzióban éljenek — mint többek között a marxisták és rajtuk kívül más doktriner ideológiák hívei —, hogy az „Isten országát” vagy valamilyen földi paradicsomot meg tudnánk valósítani egy tökéletes társadalom formájában.

* Ez a szöveg eredetileg a FIDESZ által rendezett hasonló című beszélgetés egyik bevezető előadásaként hangzott el 1997. április 10-én. A másik bevezető előadást Jelenits István tartotta.

¹ Weber, M.: A politika mint hivatás. Budapest. Medvetánc füzetek. 1989.

² Kolb, R.: Keresztények és az élet politikai vonatkozásai. Lelkipásztor 1997/4. 122-126.

Számomra Peter Berger amerikai vallásszociológusnak „Az áldozatok piramisai” című könyvében előadott gondolata a legvonzóbb: a keresztényeknek — és minden jószándékú embernek — arra kell törekednie, hogy az emberi szenvedés mennyisége csökkenjen, a várható „kínok kalkulusát” (*calculus of pain*) kell politikai cselekvése fő kritériumául választania.³

Összefoglalóan: a keresztény embernek részt kell vennie a politika életben, felelősnek kell éreznie magát mindazért, ami a társadalomban történik. *Albert Hirschman* nagyon szellemes megkülönböztetésével élve, nem választhatja a „kivonulás” attitűdjét, amikor társadalmi környezetének kérdéseiről van szó, hanem jobbító szándékkal fel kell emelnie a szavát, tiltakoznia kell a visszasságokkal szemben.⁴ A kivonulás, amely a fogyasztói viselkedésben teljesen ésszerű magatartás (ha nem vagyok megelégedve Dacia gépkocsimmal, legközelebb Opel-t vásárolok), a közösségi életben csak a legkivételesebb esetekben fogadható el, amikor életem és szabadságom forog veszélyben, kivándorlás vagy belső emigráció formájában, ha elégedetlen vagyok a közösséggel, amelyikben élek.

Milyen szinten, formában politizáljon a keresztény ember? Az alábbiakban csak a demokratikus társadalomban való politizálással foglalkozom, nyilván egészen másfajta politikai magatartásformák jönnek szóba egy diktatórikus, totalitárius vagy autoritárius rendszerben. (Elég a probléma érzékeltetésére arra utalni, hogy D. Boenhoffer és sok más keresztény részt vettek a Hitler elleni összeesküvésben.)

Nem memék arra vállalkozni, hogy „receptet” adjak a keresztény ember politikai tevékenységéhez. Ez nyilván függ az egyes emberek ambícióitól és képességeitől, valamint attól is, hogy milyen társadalmi-foglalkozási pozíciót foglalna el. Mint fent már említettem, a keresztény ember egyértelmű, szinte erkölcsi kötelességének gondolom a választásokon való részvételt. Nagyon kíváncsún tartom azt is, hogy ha módja van rá, vegyen részt civilszervezetekben (a Nagycsaládok Egyesületétől a különböző politikai és társadalmi vitakörökig). Mondja ki a véleményét azokon a fórumokon és olyan formákban, ahol és ahogyan erre módja van. Vegyen részt a munkahelyi „közéletben”. Végül ne riadjon vissza adott esetben a politikusi szerep vállalásától sem. Tehát ne induljon ki abból, hogy a politikai szerepvállalás és a keresztény erkölcs összeegyeztethetetlen, és mi többiek, akik nem vállalkozunk a politikusi szerepre, ne ítéljük el sommásan a keresztény politikusokat, hanem inkább értékeljük azt, hogy erre a nehéz feladatra hajlandók. Hozzá lehet tenni, hogy az aktív politikusi szerep nagyon nehezen vagy egyáltalán nem egyeztethető össze bizonyos más szerepekkel, pozíciókkal, például a tudósi vagy a lelkeszi munkával. Ezért célszerű az egyik szerepet feladni vagy szüneteltetni.

Milyen értékek vezessék a keresztény embert a politikában? Nyilván a keresztény értékek, de ezeket nem olyan egyszerű konkrétan a politikai cselekvés számára megfogalmazni. Azt gondolom, hogy a keresztény vallás tanításainak legsikerültebb lefordítása a politika területére a felvilágosodás, majd a Nagy Francia Forradalom hármas jelszava volt: *szabadság, egyenlőség, testvériség*. Ez a három érték mélyen gyökerezik az Újtestamentumban,

sőt részben már az Ótestamentumban is. Ez is mutatja, hogy - bár sokszor megfélemlenek róla - az európai kultúra nagy részben a zsidó-keresztény vallásból született.

A szabadság értéke azt jelenti, hogy senkinek a szabadságát sem szabad mindaddig korlátozni, amíg embertársainak szabadságát nem sérti. A szabadság tehát igen fontos érték, ezt mi magyarok, és különösképpen keresztények, akik sokáig voltunk kénytelenek a szabadságunktól megfosztva vagy legalább is erősen korlátozva élni, különösképpen jól tudjuk. De nem lenne helyes most a másik végletbe esni és az embertársak, a társadalmi közösség érdekeit sértő viselkedést is megengedni a szabadság nevében. A múlt században Lord Acton liberális gondolkodó fogalmazta meg azt a mondást, hogy az abszolút hatalom abszolút mértékben korrumpál. Erre rímel Gertrud Himmelfarb amerikai politikai filozófus megállapítása: az abszolút szabadság is korrumpál.⁵ Ezért célszerű kiemelni, hogy a szabadság tisztelete azt is jelenti, hogy embertársaink méltóságát tiszteletben tartjuk, minden egyes embert magában értékesnek tartunk. Azt, hogy ez mennyire lényeges része Jézus tanításának, jól szemlélteti többek között a jó pásztor példázata, aki egyetlen elvesztett bárányt is fontosnak látott megkeresni.

Az egyenlőség értékét lejáratta a szocialista rendszerek egyenlőség-ideológiája (amely különben a gyakorlatban egyáltalán nem érvényesült). De nem lenne jó megfélemlkezni arról, hogy Jézus — a próféták példáját követve — hányszor és milyen határozottsággal állt a korabeli szegények oldalára. Ezért a keresztény értékeken alapuló politizálásban ma is fontos szerepet kell játszania a szegények védelmének, jövedelmi és társadalmi felemelkedési esélyeik javításának, a társadalom részekre szakadása megakadályozásának. Keresztény ember nem fogadhatja el azt, hogy társadalmunk tagjainak egy részét fölöslegesnek, haszontalannak, versenyképtelennek mondják és ezért magukra hagyják.

A testvériség helyett ma inkább a szolidaritás fogalmát használják, ez pedig a bibliai szeretet átültetése a mai társadalmi etika nyelvére. A jóakaratot, segítőkészséget, empátiát jelenti embertársaink iránt. Az irgalmas samaritanus bibliai példázata fejezi ki ennek a magatartásnak a lényegét. Ez a példázat egyben azt is jelzi, hogy a szeretetünk, szolidaritásunk nem korlátozódhat családunkra, barátainkra (bár kétségtelenül elsősorban rájuk irányul), a vallási és nemzeti közösségre (a samaritanusok és a zsidók más-más közösség tagjaiként definiálták magukat), hanem ki kell terjednie minden emberre. Ez az érték tehát azt jelenti, hogy nem fogadhatjuk el az egyéni önzést vagy az érdekeket viselkedésünk egyedüli és legfőbb mozgatóerejének, hanem az erkölcsnek nagy fontosságot tulajdonítunk a társadalom életében.

A keresztény ember tehát vegyen részt a politikai életben, olyan szerepben és azon a szinten, amit lehetőségei megengednek és amelyhez megvannak a képességei, de bármilyen szerepben és szinten tartsa szem előtt a keresztény értékeket, és ne hagyja, hogy a hatalomért való küzdelem, amely a politikai tevékenység szükséges tartalma vagy pártpolitikai érdekek háttérbe szoríthatóságát cselekedeteinél, döntéseinél ezeket az értékeket.

³ Berger, P. L.: *Pyramide of sacrifice. Political Ethics and social change.* New York. Basic Books. 1974.

⁴ Hirschman, A. O.: *Kivonulás, tiltakozás, hűség.* Budapest. Osiris, 1995.

⁵ Himmelfarb, G.: *On liberty and liberalism. The case of John Stuart Mill.* New York. Knopf. 1990.